

Олексій Неживий

«ПАМ'ЯТЬ, ЯК ВИШНЕВИЙ ЦВІТ...»

Два листи Олени Черненко до Григора Тютюнника

Званням лауреата Шевченківської премії за роман «Вир» український письменник Григорій Тютюнник удостоєний посмертно 1963 року. Першим читачем його творів, порадиником і другом була дружина – Олена Федотівна Черненко. Вірною його пам'яті вона залишалася все своє життя. Саме завдяки О. Ф. Черненко були підготовлені до друку неопубліковані за життя літератора твори. Саме вона впорядкувала книгу спогадів про Григорія Тютюнника «Я єсьм», і в листі до мене 2002 року з болем писала: «Сорок п'ять людей сказали слово. Була книга в плані 1990, потім 1991 року, а потім – пропала у “Рад. письменнику” – загубили! Ото Вам “рукописи не горять” – згорів у мирний час...» То, може, все ж таки знайдеться, хоч би тепер?

А ще ця мужня людина, справжня українка, вчителька української мови і літератури, написала спогади про Григорія та Григора Тютюнників «Не зміліє пам'яті криниця» (2001) та автобіографічну книжку «Зі скарбниці пам'яті: записки вчителя, новели» (2008). Треба сказати, що вийшли друком ці видання завдяки дієвій участі людини доброї та щедрої душі, голови Черкаської обласної організації Національної спілки письменників України Володимира Білоуса.

З Оленою Федотівною ми листувалися багато років, особливо часто, коли готував до друку книги листів, щоденників, записників Григора Тютюнника. Пропоную сьогодні один із її листів, адресованих до мене, що містить докладну біографію.

Експозиція в Літературному музеї братів Григорія і Григора Тютюнників у Шилівській ЗОШ Зіньківського району Полтавської області. Фото

Два листи¹ Олени Черненко до Григора Тютюнника, що публікуються вперше, є ще одним підтвердженням їхньої духовної спорідненості.

¹ Підготовка листів до друку, публікація Олексія Неживого.

Лист Олени Федотівни Черненко

Шановний пане, Олексію, надіюся, що обидва мої листи одержали вже. Один великий, рекомендований. Я його написала, ще не відправила, як одержала другий і переказ – спасибі за турботу, хоча я в листах обов'язкова, то просто була хвора та й не відповіла вчасно.

Филимон Тютюнник, Олена Черненко, Григорій Тютюнник. Фото

Де ж ви знайшли листа такого гарного в Шилівці? (ідеться про лист Григора Тютюнника до Олени Черненко, який опубліковано в книжці «...Щоб було слово і світло. Листування Григора Тютюнника» – *О. Н.*). Я зміст його пам'ятаю, але листа не маю, дуже дякую за нього. А написаний він в кінці 1962 – на початку [19]63 року. Гриша (тобто Григорій Тютюнник. – *О. Н.*) організовував обговорення «Виру», висунутого на Шевченківську [премію]. Тоді дуже широко обговорювався «Вир» і підтримували Київський університет і СП. Навіть в Одеському університеті було таке обговорення, в Сумах, Полтаві, містах Львівщини. Одна лиш СП Львова не сказала ні слова. Вони дуже широко рекламували публіцистику Ю. Мельничука. Гриша після смерті Григорія забрав багато листів, сидів над ними цілу ніч. Яких – не знаю. Мені було не до того. В першу чергу він шукав свої листи до Григорія. Був час, коли він писав такі листи, що треба було їх забрати.

Жаль, що мої десь поділися. Він писав мені дуже гарні листи – таких він не писав нікому, смію сказати. Йому треба було, щоб [хтось] його зрозумів і обігрів. Таке розуміння він знайшов у мене. Уже в березні 1958 року я писала до Григорія: «Лист Гриші мені зацікавив. Проїшов час, коли він “рисувався”. Він розумниця. Він милий хлопець, ну, просто, чудовий, розумний. Я б радила прямо поговорити з ним про його творчість. Я відчуваю, що він пише і, думаю, пише непогано. Думаю, прозу, бо він серйозний хлопець». Лист зберігається в Києві, ЦДАМЛМ. Думаю,

13.05.2004 р.
рідко хто так говорив про нього, розумів його.

– Оленко, погладь мене по голові ще! – колись, будучи хворим, звернувся до мене Гриша.

І він любив мене, називав сестрою, білою Вілою (Леся Українка).

Щасливо Вам хай буде і в житті, і в творчості. <...>

Моя біографія

Словацький письменник Броніслав Нушич в гумористичній книзі «Моя біографія» писав, що мусить написати біографію за життя, щоб не сплутали день народження: 1864 чи 66. Отак і в мене виходить, що я за життя не знаю точної дати 27 чи 25. Але офіційно 1925 рік народження.

Мені повезло в дитинстві: батько Федот Андрійович – віруюча людина, і я ще в дитинстві знала «Отчеша», «Да воскресне Бог», деякі тропарі і причі. Дуже любила їх – це до третього класу. Але, коли

Григорій і Григорій Тютюнники. Фото

наділа піонерський галстук, – відмовилася молитися. Мама – музикант-аматор. У дитинстві я знала багато пісень – українських, заробітчанських (мама була на заробітках у Фальц-Фейнів). Латишка Таня розповідала мені про красу своєї країни і вчила малювати, а Хрума Целівна, лікар, – як вести себе (найважча наука).

До школи пішла підготовленою, мабуть, за три класи. Вчилася добре, але 10 класів не закінчила. Війна. Два роки окупації – як у тяжкому сні. Хата зі затуленими вікнами, холод і холод людей війни. В 1944 році після екстернату при Полтавському учительському інституті стала студенткою його, а потім Черкаського інституту. В 1946 році була направлена вчителем у Львівську область, м. Кам'янку-Бузьку. Професія вчителя обрала мене, а не я її. Жила школою, учнями, вчила і вчилася. Уже через рік працювала завучем нововідкритої школи з рос.[ійською] мовою навчання, а через 5 років – зав. райвно, а ще через 5 –

директором школи. Основою мого навчання було виховання. Уже у Львові мої учні теж школи з рос. мовою навчання писали на радіо: «Е. Ф. преподает у нас один предмет – человеколюбие». Замовили мені «Запорізький марш», підписали адрес на синій папці зі жовтою стрічкою:

«У щастя людського два рівних є крила –
Троянди й виноград – красиве і корисне.

Тож троянд Вам і винограду, дорога Олено Федотівно, зоре світова! Хай ніколи не змаліє любов до рідного слова і педагогічної праці. 10 Б клас. 1971 рік».

Мої учні-росіяни спілкувалися зі мною лише укр.[аїнською] мовою. Українці, мабуть, не дозволили б собі оформити синьо-жовту папку. Вчила я майже без 2, знала: двійкою не навчиш.

У 1947 році в Кам'янку приїхав Григорій Тютюнник. У 1949 році ми одружилися. В березні одружилися, а з квітня цього ж року почали боротьбу за його життя. Став рухатися осколок по краю легені і підривав могутнє здоров'я Григорія. Операція, ще одна, і ще. Аж доки в 1953 році вийняв осколок Амо-

сов. Але функції організму були підірвані. В 1961 році 24 серпня ми переїхали до Львова, а 29 серпня Григорій обрав собі вічну квартиру. Збирався в Шилівку, хотів, дуже хотів зустрітися з Григором. І Григор мав намір побувати у Львові, бо в Кам'янку він двічі приїздив.

У 1973 році я залишила школу. Наступили інші часи. Держава нехтувала укр. мовою, в російських школах можна було вчити її лише за бажанням батьків. Ображена, я покинула школу, хоч з моїх учнів ні один не звільнився.

З 1973 року працювала викладачем-методистом Львівського залізничного технікуму до пенсії. Технікум престижний, викладачі сильні, працювати було набагато легше, ніж у школі. Хвороба (поліартрит, артрит) повернули мене на батьківщину в Чорнобай, де я тепер і мешкаю.

Біогр. дані є в журналі «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах» (2003 р., ч. 3, 5; 2004 р., ч. 1, 3).

Олена Черненко

Листи Олени Черненко до Григора Тютюнника

Лист перший

[Лист написано 17 січня 1962 року]

Гриша,

знаєш-понімаєш, я хвора вже 17 днів. Оце сьогодні, 17 січня, лежа в ліжку пишу листи, облила в чорнило підодіяльник і стілець і думаю, як замести сліди, доки Оля прийде, а вона понесла пошту. «Жовтень» я відправляю в Москву і Дзержинськ. Коли в тебе немає, я вишлю ще тобі і в Чехословачію, але тобі я зможу вислати лише № 12, а № 11 ти повинен забрати той, що в Шилівці. Я ж тобі казала, щоб ти забрав. Івга Федотівна каже, що їй не потрібний. Їй важко бачити все написане Григорієм. Так ось через свою хворобу я й не виконала своїх обіцянок – не вислала тобі посилку, а гроші, хоч Тарас і обіцяв, мені зможуть в «Жовтні» видати лише з правом спадковості з нотаріальної контори. Це значить в березні місяці (1 березня). Так ось воно й виходить: я не заробила, пенсії Юркові не оформили, а зароблених ціною життя не дали. Але це пусте – я встану з ліжка, і фінансова машина закрутиться.

Ти, відповідно, повинен таку бесіду провести і з своїми штаньми, щоб вони ще потерпіли, доки фінансова криза буде усунена.

Ти мені, напевне, пробачиш, що від лежні в мене так собі легенько свище в голові. Сьогодні я пишу листи – ділові й неділові. Так ось після ділових листів мені так важко було, що я рішила тобі писати ля мажор.

Гриша, ти, напевне, читав «Літературну газету» і знайомий з статтею Івана Дзюби. Читав, мабуть, і доповідь Гончара. Розповідають, що Гончар говорив багато і

*Гриша,
Знаєш-понімаєш, я хвора вже 17 днів.
Оце сьогодні, 17 січня, лежа в ліжку
пишу листи, облила в чорнило
підодіяльник і стілець і думаю, як
замести сліди доки Оля прийде (а вона
понесла пошту). «Жовтень» я відправляю
в Москву і Дзержинськ.
Коли в тебе немає, я вишлю ще
тобі і в Чехословачію, але тобі я
зможу вислати лише № 12, а № 11 ти
повинен забрати той, що в Шилівці.
Я ж тобі казала, щоб ти забрав.
Івга Федотівна каже, що їй не потрібний.
Їй важко бачити все написане Григорієм.
Так ось через свою хворобу я й не
виконала своїх обіцянок – не вислала
тобі посилку, а гроші, хоч Тарас і
обіцяв, мені зможуть в «Жовтні»
видати лише з правом спадковості
з нотаріальної контори. Це значить
в березні місяці (1 березня). Так ось
воно й виходить: я не заробила, пенсії
Юркові не оформили, а зароблених ціною
життя не дали. Але це пусте –
я встану з ліжка, і фінансова машина
закрутиться»*

схвилювано про Григорія, що людина, яка носила осколок під серцем, віддала серце творчому кипінню і т. д.

Але я вважаю, що це слова, слова – половина. Переконало б мене те, аби свої слова вони ствердили ділом – представили «Вир» до Шевченківської премії. (Про це я писала і в Москву, редакторів – Левінсон.) Але я дуже добре знаю своїх земляків – українців. Вони не забудуть в першу чергу рекомендувати себе, виставити свою кандидатуру. Тому я не розділяю хвилювання львів'ян, бо мислю тверезо.

У нас ще нічого не написано про [другу] частину «Виру» – я думаю, тому, що якраз йшла стаття «Як у нас пишуть», але в кіосках ніде не можна було дістати № 11 і № 12. З Москви писали, що в січні повинен вийти «Водоворот». Жалію, що все-таки поміщена буде фотографія молодого Григорія.

Гриша, я зовсім нічого не зробила, про що ми домовлялись. По-перше, мене неофіційно повідомили, що є рішення Київської СП про спорудження пам'ятника, через те я листа і не відсилала Гончару. Це мені треба в'яснити у Братуня. Не знаю я нічого і за долю збірки віршів. Не хотілося мені про неї дізнаватись через когось. Так що в мене багато невіясненого – треба вставати і в'ясняти все.

Завезла я прямо з вокзалу на кладовище подарки Полтавщини – пироги, м'ясо, яйця – все поклала на гріб –

а він холодний, земля мерзла, як кістка, квітів немає – померзли. Зимою тут відчуття дихання смерті. Довго я там була, не пам'ятаю скільки – а вернулась хвора. Можливо, замерзла, а можливо, так на нерви вплинуло – і гріб бідний, маленький, сиротливий, без зелені і квітів.

Ще два-три місяці, і знову перші квіти прикрасять зелений холмик. Гриша, це я даю відповіді на ті всі питання, про які ти нагадував мені, коли я їхала з Шилівки. Я думаю, що сьогодні я відповідаю більш ніж послідовно на всі питання, які в мене є в пам'яті.

Ти знаєш, я твоє оповідання «Сумерки» читала своїй матері і здивувалась, як вона глибоко зрозуміла його. Я кажу, що Івга Федотівна обвиняла Гришу, що він неправильно зробив – не треба було писати про свою матір. А Оришка Андр.[іівна] каже: «Хіба ж можна так розуміти, що про матір? Це ж про життя. А коли щось подібне було і в його матері, то тисячу раз повторилось у інших людей». І кілька разів верталась до оповідання, не згадуючи про конкретних людей.

Я рада, що люди, на яких розраховує «Крестьянка», зрозуміли оповідання.

Пиши, що у Вас з Людою доброго і взагалі. Привіт від Юри. Згадує тебе і фонарик.

Олена

Лист другий

[Лист не датований. Вірогідно червень 1962 р.]

Гриша,

дуже рада за твої блискучі успіхи в захисті диплома, хоч і впевнена була в цьому, ну а відносно партійної історії нічого не робиш, оскільки ти безпартійний Галушка. В нашому університеті дуже погано пройшов захист дипломів на українській філології. Я, Гриша, розумію цілком твої інтервали листовні, а в мене вони не менші. Дуже вдячна Люді, що вона написала і лист, і відкритку.

Мене з весною заїла страшна тоска. Тоді, коли я була у вас, я ще, мабуть, не усвідомила була всієї трагедії смерті Григорія. А весною, особливо ранньою, мені було страшно. В Григорія завжди з весною розквітали нові надії.

Висадила я на могилі анютині глазки, незабудки, а тепер вони відійшли, трава розрослась і стала нерівна, хоч я її і підстригала, а зараз могила виглядає так: обкладена вона новим дерном, нова тумбочка, але ще не викрашена через дощі (вам, напевно, відомо, що з другого червня в нас кожний день ідуть дощі і температура +4, +10 не вище), буде викрашена бронзою з чорним кантиком і червоною зіркою, а надпис – на мраморній дощечці, квіти, розсаду сьогодні буду шукати, бо зараз стоять лише живі: букет піонів, другий – тюльпани, третій і четвертий ромашки і зайчики. Мене відмовляли, щоб я не перекладала, даром

*Гриша,
дуже рада за твої блискучі успіхи в захисті диплома, хоч і впевнена була в цьому, ну а відносно партійної історії нічого не робиш, оскільки ти безпартійний Галушка. В нашому університеті дуже погано пройшов захист дипломів на українській філології. Я, Гриша, розумію цілком твої інтервали листовні, а в мене вони не менші. Дуже вдячна Люді, що вона написала і лист, і відкритку.
Мене з весною заїла страшна тоска. Тоді, коли я була у вас, я ще, мабуть, не усвідомила була всієї трагедії смерті Григорія. А весною, особливо ранньою, мені було страшно. В Григорія завжди з весною розквітали нові надії.
Висадила я на могилі анютині глазки, незабудки, а тепер вони відійшли, трава розрослась і стала нерівна, хоч я її і підстригала, а зараз могила виглядає так: обкладена вона новим дерном, нова тумбочка, але ще не викрашена через дощі (вам, напевно, відомо, що з другого червня в нас кожний день ідуть дощі і температура +4, +10 не вище), буде викрашена бронзою з чорним кантиком і червоною зіркою, а надпис – на мраморній дощечці, квіти, розсаду сьогодні буду шукати, бо зараз стоять лише живі:*

не тратилась, а я ж дуже хотіла, щоб так було, і легше, що живіша могилка і земля краще утрамбуються для пам'ятника. Була в спілці. З пам'ятником, звичайно, тягтнуть. Мене ще хвилює, що в Києві книжка затримується. Повинна вийти в 1 кварталі, та й другий закінчується. Чи не вплинуло те, що я так повелася з зав. прозою? Але, думаю, що погоди він не повинен робити. Сьогодні дам Дімарову телеграму.

Ну, а передача по телебаченню була, і в основному добре виконана. Спочатку читали вірші з кожного циклу, але й з оформленням, так вірш «Товариш» читався читцем у військовій формі, на

фоні пожарищ, студентські – читали студенти. Читали баладу «Корали».

Поставили артисти «Заньковецької» той уривок, де Дорош забирає з льоху Джмелика. Я після передачі насилу оклигала – так вона на нерви мені подіяла. Я поїхала в Чорнобаї і привезла Юрка. Тепер воюю з ним і якось легше.

Гришо, як ще ти думаєш – їхати за призначенням? Чи, може, сам його вибрав? Які у вас плани на літо? Я думала повезти Юрка в Одесу, заїхати в Шилівку. Це мій план.

Бувайте здорові. Кланяйся хлопцям. Як Федя після операції? Привіт від Юри. Цілую Люду.

ПРЕЗЕНТУЄМО НОВЕ ВИДАННЯ

Серія «Книжкові колекції»

КНИЖКОВА КОЛЕКЦІЯ ПРОФЕСОРА МИХАЙЛА ЖОВТОБРЮХА

Книжкова колекція професора Михайла Жовтобрюха : каталог / упоряд. : В. В. Орехова, Н. М. Кузьміна, С. І. Козина, І. М. Лесунова ; за ред. М. І. Степаненка. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. – 332 с. – (Книжкові колекції).

У виданні вміщено інформацію про життєвий шлях і науково-педагогічну діяльність відомого українського мовознавця, доктора філологічних наук, славного уродженця землі полтавської Михайла Андрійовича Жовтобрюха, який у 1975 р. подарував власну книжкову колекцію Полтавському педагогічному інституті (нині Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка). У книзі наведено алфавітний покажчик друкованих праць ученого, каталог його власної книжкової колекції, яка нині міститься у фондах університетської бібліотеки й носить його ім'я. Зібрано відомості про М. А. Жовтобрюха та публікації про щедрий дарунок земляка.

Видання адресовано науково-педагогічним працівникам, учителям, докторантам, аспірантам, студентам, бібліотечним працівникам та широкому колу читачів.